

Στις πύλες του εξευρωπαϊσμού: κυπριακή διαπολιτισμική εκπαίδευση, πολιτικές πεποιθήσεις και προκλήσεις

Χριστίνα Χατζησωτηρίου

0. Εισαγωγή

Ο «δεσποτικός» ρόλος του κράτους στη δημιουργία εκπαιδευτικής πολιτικής αντικατοπτρίζεται στο εκπαιδευτικό σύστημα της Κύπρου. Παρόλα αυτά, η κεντρική θέση του έθνους-κράτους έχει περιοριστεί, κατά την τελευταία δεκαετία, λόγω ενός ευρέως φάσματος νέων κοινωνικο-πολιτικών και οικονομικών εξελίξεων. Η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) (2004), η μετανάστευση και ο Εξευρωπαϊσμός είναι οι συχνότερα αναφερόμενοι συντελεστικοί παράγοντες. Ωστόσο, παραμένει ακόμη αδιερεύνητος ο αντίκτυπος αυτών, των εν τη γενέσει εξελίξεων, στην κυπριακή εκπαίδευση. Το παρόν άρθρο αποσκοπεί να σκιαγραφήσει τους παράγοντες αυτούς, με επίκεντρο την εξέλιξη της κυπριακής διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στο συγκείμενο της ΕΕ. Η σκιαγράφηση αφορά αποκλειστικά την ελεύθερη περιοχή της Κύπρου, ενώ δεν αντλεί στοιχεία από την κατεχόμενη περιοχή.

Το κυπριακό κοινωνικο-ιστορικό περιβάλλον επιβεβαιώνει την παραδοχή ότι η κυπριακή εκπαίδευση είναι συνυφασμένη με την οικοδόμηση του έθνους-κράτους. Εν τούτοις, δεδομένου του μετασχηματισμού του «αποδημητικού μεταναστευτικού μοντέλου» (μετανάστευση από την Κύπρο προς το εξωτερικό) στο «ενδημικό μοντέλο» (μετανάστευση από το εξωτερικό προς την Κύπρο), η διαπολιτισμική εκπαίδευση έχει λάβει μεγαλύτερη προσοχή από το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού (ΥΠΠ). Με απώτερο σκοπό την εκπλήρωση του κεκτημένου της ΕΕ (συμμόρφωση με τους στόχους της ΕΕ), αφενός, και την ανταπόκριση στη νέα κατάσταση, αφετέρου, το ΥΠΠ επικεντρώθηκε στη δημιουργία πολιτικής για την αντιμετώπιση παιδαγωγικών ζητημάτων που συνάδουν με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση. Οι συνέπειες των εξελίξεων αυτών έχουν μόλις αρχίσει να διαφαίνονται, ενώ η διαπολιτισμική εκπαίδευση αποτελεί ακόμη αντικείμενο διαπραγματεύσεων μεταξύ της πολιτείας, των ακαδημαϊκών και των εκπαιδευτικών.

1. Δημογραφικές μεταβολές στο κυπριακό κράτος

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, ένας σημαντικός αριθμός μεταναστών προσήλθε στη μεγαλόνησο. Η ανοδική εξέλιξη στα επίπεδα ανάπτυξης και οι διαρθρωτικές αλλαγές στην οικονομία επέφεραν αύξηση στη ζήτηση εργατικού δυναμικού που «υπερέβη την προσφορά εργασίας από εγχώριες πηγές» (Trimikliniotis, 2001, σελ. 57). Η οικονομική αναδιάρθρωση συνέβαλε στη μετατροπή του νησιού από καθαρή πηγή μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού, στις δεκαετίες του 1960 και 1970, σε μια κοινωνία υποδοχής μεταναστών. Συγχρόνως, παράγοντες, όπως η κατάρρευση της οικονομίας της Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων στις αρχές της δεκαετίας του 1990, δημιούργησαν ομάδες εργατικού δυναμικού, διαθέσιμες προς αξιοποίηση από την Κύπρο. Κατά συνέπεια, η κυβέρνηση κλήθηκε να εγκαταλείψει τις προ του 1990 περιοριστικές πολιτικές μετανάστευσης, οι οποίες επέτρεπαν την αποκλειστική κατάληψη θέσεων υψηλής εξειδίκευσης από μη-Κύπριους υπό την προϋπόθεση ότι οι Κύπριοι δε διέθεταν τα απαιτούμενα προσόντα. Οι κυπριακές συνομοσπονδίες εργοδοτών υποστήριξαν τη μετεξέλιξη σε φιλελεύθερες πολιτικές μετανάστευσης με επιχείρημα την επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης στη δεκαετία του 1990 (σε σύγκριση με τα τέλη του 1970 και του 1980). Ωστόσο, η αντίσταση των μεγαλύτερων συνδικαλιστικών οργανώσεων επέτρεψε την εισροή μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού μόνο βάσει ενός εξαιρετικά ελεγχόμενου τρόπου. Άδειες μετανάστευσης παρέχονταν για συγκεκριμένες εργασίες και εργοδότες με μέγιστη διάρκεια τα τέσσερα έτη, αποκλειστικά για την κάλυψη των ελλείψεων εργατικού δυναμικού στους τομείς της οικονομίας που δεν ήταν πλέον δημοφιλής μεταξύ των Κυπρίων. Εντεύθεν, οι μετανάστες συγκεντρώνονταν κυρίως στα χαμηλότερα επίπεδα της ιεραρχίας του εργατικού δυναμικού, ενώ κατείχαν χαμηλόμισθες θέσεις με χαμηλό στάτους. Χαρακτηριστικά, ο νομοθετικός και δημόσιος λόγος επονομάζει τους μετανάστες ως «ξένους» ή «αλλοδαπούς». Αναμφισβήτητα, η σκόπιμη αποφυγή του όρου «μετανάστης» υποδηλώνει την αντιμετώπισή τους ως προσωρινής-άδειας εργαζομένων.

Προσφάτως, η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ οδήγησε στη φιλελευθεροποίηση της αγοράς εργασίας, ώστε να πληροί τα Ευρωπαϊκά πρότυπα. Η Κύπρος εντάσσεται στο «Νότιο Άξονα», μαζί με χώρες που τοποθετούνται πολιτικά στο «Νότο» (π.χ. Ιταλία, Ισπανία και Ελλάδα) και γεωγραφικά γύρω από τη Μεσόγειο Θάλασσα: χώρες που διαδραματίζουν περιφερειακό ρόλο στην ΕΕ, λόγω της οικονομικής ανισότητας μεταξύ «Βορρά» (κεντρική-βόρεια περιοχή της ΕΕ) και «Νότου». Επίσης, έχουν μετατραπεί από καθαρές πηγές μετανάστευσης σε χώρες υποδοχής μεταναστών. Ωστόσο, η

εμπειρία των πολιτών τους ως δεκτών διακρίσεων, μιας και οι ίδιοι υπήρξαν μετανάστες, δεν περιορίζει κατ' ανάγκη το σύγχρονο ρόλο τους ως «δυνάστες» (Trimikliniotis, 2004). Τα κράτη του «Νότου» καλούνται να γίνουν τα σύνορα μιας «Ευρώπης Φρούριο», καταργώντας την εισροή «αλλογενών» στα εδάφη της ΕΕ. Ο «Εξευρωπαϊσμός» της Κύπρου υπό τους όρους αυτούς θα ενεργήσει ως ένα πρόσθετο στρώμα εθνικισμού ή Ευρωπαϊκισμού οριοθετώντας τον πολιτικό χώρο και αποκλείοντας τους μη-Ευρωπαίους (Trimikliniotis, 2001). Μετανάστες από την Ανατολική Ευρώπη και Ασία, δηλαδή οι μεγαλύτερες πληθυσμιακά ομάδες στην Κύπρο, δύναται να εξοστρακισθούν, βάσει της μη-Ευρωπαϊκής τους ιθαγένειας.

Πέραν της αύξησης στα επίπεδα εθνικισμού ή ξενοφοβίας εναντίον των μη-Ευρωπαίων, ο «Εξευρωπαϊσμός» εμπερικλείει, επίσης, ανθρωπιστικά στοιχεία (Trimikliniotis, 2001). Δύναται να παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των δικαιωμάτων των μεταναστών μέσω της έκθεσης των Κυπρίων σε Ευρωπαϊκά κινήματα κατά των διακρίσεων. Επιπλέον, προωθεί το διάλογο για την πολιτότητα πέραν της έννοιας του έθνους-κράτους. Συγκεκριμένα, η Κύπρος παρακινήθηκε στην τροποποίηση του περί του «Αλλοδαπών και Μετανάστευσης Νόμου» με βάση τις οδηγίες της ΕΕ σχετικά με το καθεστώς μακράς διαμονής των μεταναστών και το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης. Η προσχώρηση της Κύπρου στην ΕΕ καλλιέργησε τις δυναμικές συνθήκες για ένταξη των μεταναστών στην Κύπρο στον κοινωνικο-οικονομικό και πολιτισμικό τομέα, σε αντίθεση με την προηγούμενη ιδιότητά τους ως φιλοξενούμενους-εργάτες. Παρά τις εν λόγω τροπολογίες, η απουσία κατάλληλης ορολογίας αναφορικά με τους μετανάστες στην επίσημη δημόσια πολιτική δε μπορεί να περάσει απαρατήρητη.

2. Ο «εξευρωπαϊσμός» του κυπριακού κράτους

Η πορεία της Κύπρου προς την ανάπτυξη μιας ευρωκεντρικής πολιτικής ήταν δύσβατη. Η Κύπρος έγινε πλήρες μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΕΟΚ) το 1961, αμέσως μετά την ανεξαρτησία της. Δεδομένων των γεγονότων του 1963, τα οποία και επέφεραν την κορύφωση των διακοινοτικών συγκρούσεων, η Δημοκρατία αντιμετώπισε ένα συνταγματικό ζήτημα. Συνεπώς, υπήρχε προφανής ανάγκη διασφάλισης της διεθνούς θέσης και της ανεξαρτησίας της Κύπρου. Οι συμφωνίες συνεργασίας του 1972 με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα (ΕΚ) έμμεσα επισφράγισαν τη διεθνή αναγνώριση της κυριαρχίας της Κύπρου. Η συμφωνία επρόκειτο να ολοκληρωθεί σε δύο φάσεις, με στόχο την προσαρμογή της Κύπρου στο κοινό δασμολόγιο και την επακόλουθη άρση των εμπορικών φραγμών μεταξύ των δύο μερών. Ωστόσο, η διαίρεση της νήσου καθυστέρησε την τελωνειακή ένωση της Κύπρου με

την ΕΚ. Η εισβολή της Τουρκίας επέφερε τη δυσπιστία των ελληνοκυπριακών πολιτικών κομμάτων προς την ΕΚ, τα μέλη της οποίας ήταν ταυτόχρονα χώρες του ΝΑΤΟ. Παρά ταύτα, η πλήρης ένταξη της Ελλάδας στην ΕΚ το 1981 κινητοποίησε το ενδιαφέρον για την ένταξη της Κύπρου τη δεκαετία του 1980. Οικονομικά κίνητρα αποτέλεσαν επίσης το έναυσμα για την ένταξη της Κύπρου στην ΕΚ: 50 τοις εκατό του εξωτερικού εμπορίου της Κύπρου και το 70 τοις εκατό του τουρισμού της αφορά κράτη της ΕΚ (Kizilyürek, 2002).

Η μεταστροφή της Κύπρου προς την ΕΚ ορίζεται στο πλαίσιο της κατάρρευσης της ΕΣΣΔ και της αποδυνάμωσης του Κινήματος των Αδελσμεύτων, μέσω του οποίου το κυπριακό κράτος προσπάθησε να κερδίσει την αναγνώριση της κυριαρχίας του κατά το παρελθόν. Επιπλέον, η αποτυχία των διακοινοτικών συνομιλιών υπό την αιγίδα του ΟΗΕ οδήγησε στην υιοθέτηση ενός διαλόγου, ο οποίος παρουσίαζε την ΕΚ ως πιθανό καταλύτη για την επίλυση του κυπριακού προβλήματος (Kizilyürek, 2002). Το 1987, η ΕΚ υλοποιεί τη Συμφωνία Τελωνειακής Ένωσης με την Κύπρο, ενώ το 1988 προβαίνει σε πολιτικό διάλογο με αυτήν. Παρά το γεγονός ότι η Κοινότητα επιβεβαιώνει τον Ευρωπαϊκό χαρακτήρα της Κύπρου το 1993, υπογραμμίζει επίσης την προβληματική κατάσταση λόγω της εδαφικής και πολιτικής διαίρεσης του νησιού. Η επίλυση του πολιτικού προβλήματος ορίστηκε, κατά συνέπεια, ως προϋπόθεση για την προσχώρηση της Κύπρου στην ΕΚ. Παρ' όλα αυτά, η καταδίκη της τουρκο-κυπριακής πλευράς ως αποκλειστικά υπεύθυνης για την απουσία λύσης, στην έκθεση της ΕΚ το 1994 για την εξέλιξη του κυπριακού προβλήματος, οδήγησε στη διαφοροποίηση της πολιτικής της ΕΚ. Ως απόρροια, οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις της Κύπρου με την ΕΕ (πρώην ΕΚ) ξεκίνησαν το 1998. Οι διαπραγματεύσεις με την ελληνο-κυπριακή κυβέρνηση, η οποία αναγνωρίστηκε στη συνέχεια ως ο μοναδικός συνομιλητής, προκάλεσε τουρκικές και τουρκο-κυπριακές αντιδράσεις. Η ακλόνητη και αυστηρή πολιτική της Τουρκίας εγκαταλείφθηκε το 1999, με τη Διάσκεψη Κορυφής του Ελσίνκι, κατά την οποία η Τουρκία ανακηρύχθηκε ως υποψήφιο μέλος της ΕΕ. Παρά την πλήρη ένταξη της Κύπρου το 2004, το πολιτικό πρόβλημα εξακολουθεί να παραμένει άλυτο.

3. Ο «εξευρωπαϊσμός» της κυπριακής εκπαίδευσης

Η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ δεν επέφερε μόνο πολιτικές και οικονομικές συνέπειες, αλλά και κοινωνικά και εκπαιδευτικά διλήμματα. Τίθεται, συνεπώς, το ερώτημα πώς μια Ευρωπαϊκά προσανατολισμένη διαπολιτισμική πολιτική έχει εξελιχθεί στην κυπριακή περίπτωση, όπου η εκπαίδευση είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το έθνος και την εθνική ταυτότητα. Οι προσπάθει-

ες για εθνική κάθαρση είναι εμφανείς στην ελληνο-κυπριακή εκπαίδευση. Ερευνητικές ενδείξεις συμμαρτυρούν ότι οι ελληνο-κύπριοι εκπαιδευτικοί αναπτύσσουν εθνικιστικές τάσεις κατά τη διδασκαλία τους. Μέσω των σχολικών εορτασμών των εθνικών επετείων, αλλά και της παρουσίας των εθνικών ηρώων ως προτύπων προς μίμηση, παρουσιάζουν τον «εαυτό» ως ανώτερο από τον «άλλο» (Ζήκας και Κουτσελίνη-Ιωαννίδου, 2002).

Στο πλαίσιο της εθνικιστικής ιδεολογίας, η εκπαίδευση συνδέεται άρρηκτα με την οικοδόμηση του έθνους-κράτους, υποστηρίζοντας την αφομοίωση όλων στην εθνική ταυτότητα. Συνεπώς, ρήσεις εθνικιστικού χαρακτήρα εισηγούνται τη διαιώνιση του κυρίαρχου πολιτισμού, οριοθετώντας πολιτικά τον «εαυτό» σε αντίθεση με τον «άλλο» (Trimikliniotis, 2004). Η εθνικιστική ιδεολογία νομιμοποιεί κάθε προσπάθεια κάθαρσης του εθνικού σώματος από 'ξένα' στοιχεία. Τέτοιες προσπάθειες συχνά λαμβάνουν τη μορφή ειρηνικών διαδικασιών, όπως γλωσσικά κινήματα ή λαογραφικές μελέτες. Κατά συνέπεια, πολιτισμικά διαφορετικές ομάδες αγνοούνται συστηματικά ή αφορίζονται ως εμπόδιο ή ως 'εχθρός' (Ζήκας και Κουτσελίνη-Ιωαννίδου, 2002).

Ο Δαμανάκης (2002), υποστηρίζει ότι ποικίλοι εθνικοί στόχοι διέπουν τα κυπριακά αναλυτικά προγράμματα, όπως η ανάπτυξη αγωνιστικής συνείδησης για εθνική απελευθέρωση καθώς και η ανάπτυξη των εθνικών υπέρ των ατομικών συμφερόντων. Ο Δαμανάκης συμπεραίνει ότι δε μπορεί να υπάρξει διαπολιτισμική εκπαίδευση στην Κύπρο όσο οι πολιτικές και κοινωνικο-πολιτισμικές σχέσεις μεταξύ των δύο μεγάλων κοινοτήτων παραμένουν αδρανείς. Ομοίως, ο Trimikliniotis (2004) εξηγεί πως το κυπριακό ιστορικό πλαίσιο δεν ευνοεί την ανάπτυξη της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Ισχυρίζεται ότι οι Κύπριοι ανέκαθεν αυτο-απεικονίζονταν ως θύματα του «ρατσισμού» λόγω της Βρετανικής αποικιοκρατίας και της τουρκικής κατοχής του βόρειου τμήματος του νησιού. Επομένως, η απεικόνιση των Ελληνο-Κύπριων ως δραστών του «ρατσισμού» και των μεταναστών ως των θυμάτων δεν ταιριάζει με «την εθνική ιστορία της θυματοποίησης των Ελληνο-Κυπρίων» (αυτόθι, σελ. 4).

Αντίθετα, οι «ευρω-ενθουσιώδεις» υποστηρίζουν ότι η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ θα οδηγήσει σταδιακά στον κοινωνικό και εκπαιδευτικό εκσυγχρονισμό του νησιού. Ισχυρίζονται ότι η εκπαιδευτική ατζέντα της ΕΕ ενισχύει την ανάπτυξη ευρωπαϊκής ταυτότητας, που θα απαλείψει δυνητικά τα εθνικιστικά στοιχεία από την κυπριακή εκπαίδευση και κοινωνία. Ωστόσο, ο Trimikliniotis (2004) υποστηρίζει ότι ο «εξευρωπαϊσμός» έτυχε θερμής υποδοχής μόνο από τον πολιτικό, και όχι από τον εκπαιδευτικό, τομέα. Το επιχείρημα για την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ ήταν κυρίως πολιτικό, υποστηρίζοντας το ρόλο της ΕΕ ως καταλύτη στην επίλυση του κυπριακού

προβλήματος. Ο ερευνητής ισχυρίζεται ότι ο παραδοσιακός εθνοκεντρισμός της ελληνο-κυπριακής εκπαίδευσης παρεμποδίζει τη συμμετοχή της Κύπρου στον ευρωπαϊκό πολιτισμικό χώρο. Το ΥΠΠ συμπεριέλαβε σε σημαντικό βαθμό την ευρωπαϊκή διάσταση στους βασικούς στόχους για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Μολαταύτα, η ευρωπαϊκή διάσταση περιορίστηκε στην προσθήκη ευρωπαϊκών γλωσσών στα αναλυτικά προγράμματα της βασικής εκπαίδευσης και στη συμμετοχή εκπαιδευτικών σε προγράμματα ανταλλαγής (Philippou και Varnava, 2009). Επιπλέον, η έννοια της ευρωπαϊκής διάστασης συσχετίστηκε αποκλειστικά με την τεχνολογική και οικονομική ανάπτυξη. Το Υπουργείο απέφυγε σκοπίμως τις πολιτισμικές συνέπειες του «εξευρωπαϊσμού» της εκπαίδευσης της Κύπρου. Μια τέτοια παρατήρηση απαιτεί την εξέταση της κυπριακής διαπολιτισμικής πολιτικής στο πλαίσιο του «προσομοιωτικά εξευρωπαϊσμένου σχολείου».

4. Αποσαφηνίζοντας την έννοια του «εξευρωπαϊσμού»

Η διερεύνηση της κυπριακής διαπολιτισμικής πολιτικής εκτείνεται πέρα από το εθνικό επίπεδο, διαπερνώντας στο ευρωπαϊκό. Οι παγκόσμιες οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις «απέδωσαν σε υπερεθνικούς οργανισμούς λειτουργίες χάραξης πολιτικής – οργανισμούς που λειτουργούν πέραν ή διά μέσου των εθνικών κρατών, και όχι εντός των» (Bell & Stevenson, 2006, σελ. 28). Κατ' αρχάς, ο ρόλος των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων κατά τη διαμόρφωση εκπαιδευτικών πολιτικών θα πρέπει να εξετάζεται μέσω θεωριών «εξευρωπαϊσμού». Τέτοιες θεωρίες διερευνούν «τι είναι εξευρωπαϊσμός» και «ποιος ο βαθμός αλλαγής που έχει επιφέρει ο εξευρωπαϊσμός». Ο Radaelli (2003, σελ. 30) ορίζει ως «εξευρωπαϊσμό» τις διαδικασίες με τις οποίες οι εκπαιδευτικές πολιτικές «πρωτίστως ορίζονται κατά τη δημιουργία πολιτικής της ΕΕ και στη συνέχεια ενσωματώνονται στον εθνικό λόγο, στις εθνικές ταυτότητες, πολιτικές δομές, και δημόσιες πολιτικές».

Το άρθρο αυτό δεν έχει ως στόχο να εξετάσει το βαθμό «εξευρωπαϊσμού» της κυπριακής διαπολιτισμικής πολιτικής. Ο χρόνος θα μπορούσε δυνητικά να αποτελέσει εμπόδιο στην εφαρμογή «βαρυσήμαντων» μοντέλων «εξευρωπαϊσμού», στο κυπριακό συγκεκριμένο, καθώς η Κύπρος έχει σχετικά πρόσφατα ενταχθεί στην ΕΕ (2004). Η παρούσα έρευνα εξετάζει το ρόλο που διαδραματίζει η Ευρώπη ως ένας επιπλέον παράγοντας που δύναται να επηρεάσει την κυπριακή διαπολιτισμική πολιτική στο μακρο-επίπεδο του κράτους. Οι θεωρίες «εξευρωπαϊσμού» ενσωματώνονται σε αυτό το εννοιολογικό πλαίσιο μόνο στο βαθμό που επιτρέπουν την εξέταση αυτή. Ως εκ τούτου, η προκείμενη έρευνα αξιοποιεί ένα θεωρητικό πλαίσιο, το οποίο αναφέρεται κυρίως στους μηχανισμούς «εξευρωπαϊσμού» των κρατικών

πολιτικών. Παρόλα αυτά, δε μετέρχεται θεσμικά μοντέλα αλλαγής που διαλέγονται «πώς και πόσο εξευρωπαϊσμένα είναι η κυπριακή διαπολιτισμική πολιτική».

Κατά την εξέταση των μηχανισμών μέσω των οποίων τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα μπορούν να επηρεάσουν την εθνική πολιτική, Ευρωπαίοι μελετητές προσδιορίζουν τους εξής μηχανισμούς: εξαναγκασμός, μιμητισμός, πλαισίωση και μόρφωση της ελίτ (Radaelli, 2003). Ο «εξαναγκασμός» αναφέρεται στις προσπάθειες των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων να εξαναγκάσουν τα κράτη-μέλη να θέσουν τις εσωτερικές πολιτικές τους σε συμφωνία με τις ευρωπαϊκές πολιτικές μέσω της χρήσης νομικών ή οικονομικών κινήτρων. Ο «μιμητισμός» αναφέρει ότι «αν οι χώρες που υιοθετούν πολιτικές της ΕΕ αποτελούν μια κρίσιμη μάζα, οι υπόλοιπες χώρες πιθανόν να αισθανθούν τη δύναμη έλξης της ΕΕ ως «κέντρο βάρους» και να συμμετέχουν στις πολιτικές της» (Radaelli, 2003, σελ. 42). Η «πλαισίωση» λειτουργεί ως: (α) πρόταση νέων πολιτικών λύσεων σε ένα εθνικό πρόβλημα, (β) διάχυση ιδεών μέσω διεργασιών όπως η συγκριτική αξιολόγηση, η ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών, η παρακολούθηση και η αξιολόγηση, (γ) προώθηση της λειτουργίας του δικτύου διακυβέρνησης στα κράτη-μέλη. Τέλος, η «μόρφωση της ελίτ» προϋποθέτει την υιοθέτηση στρατηγικών προσαρμογής και αντιμετώπισης για το χειρισμό εξωτερικών καταστάσεων (επιφανειακή μόρφωση) ή τη μεταβολή των πεποιθήσεων, προτιμήσεων και αξιών (εις βάθος μόρφωση). Ο Πίνακας 1 συνοψίζει τους μηχανισμούς μέσω των οποίων τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα μπορούν να επηρεάσουν την εθνική πολιτική κατάσταση.

Πίνακας 1:

Ευρωπαϊκοί θεσμοί: μηχανισμοί επενέργειας στις εθνικές κρατικές πολιτικές

<i>Μηχανισμοί επενέργειας</i>	<i>Επιρροή στις διαδικασίες ορισμού κρατικών πολιτικών</i>
(α) Εξαναγκασμός	• Υιοθέτηση οικονομικών ή/και νομικών κινήτρων - Νομικά μέτρα: Ευρωπαϊκές συνθήκες - Οικονομικά μέτρα: Χρηματοδότηση
(β) Μιμητισμός	• Συμμόρφωση σε πρότυπα πολιτικής
(γ) Πλαισίωση	• Παροχή λύσεων σε πολιτικά ζητήματα • Διάχυση ιδεών - Καθορισμός σημείων αναφοράς μετρήσεων - Ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών - Επίβλεψη και αξιολόγηση • Δίκτυο διακυβέρνησης
(δ) Μόρφωση της ελίτ	• Παροχή εξωτερικών κινήτρων για αλλαγή (επιφανειακή μόρφωση) • Αλλαγές στις αξίες και τα πιστεύω των ιθυνόντων μέσω διαδικασιών μάθησης (εις βάθος μόρφωση)

Πηγή: Προσαρμογή από Radaelli (2003, σσ. 42-43)

Εστιάζοντας αποκλειστικά στους προαναφερθέντες μηχανισμούς, η απεικόνιση της επιρροής της Ευρώπης στην εθνική πολιτική κατάσταση διαφαίνεται ως γραμμική, αναπόφευκτη και επιβαλλόμενη διαδικασία από πάνω προς τα κάτω. Ωστόσο, μια τέτοια διαδικασία περιορίζεται από διάφορους οργανισμούς που λειτουργούν στο εσωτερικό των κρατών-μελών. Τα εθνικά όργανα ερμηνεύουν, επαναχαράζουν και εφαρμόζουν ευρωπαϊκές πολιτικές πρωτοβουλίες σύμφωνα με τις αξίες και τα συμφέροντά τους. Σημειωτέον, όταν τα εθνικά θεσμικά όργανα έχουν ήδη ξεκινήσει πολιτικές μεταρρυθμίσεις, οι ευρωπαϊκές πολιτικές είναι πιο πιθανό να επηρεάσουν τις εγχώριες πολιτικές διαδικασίες. Τα εθνικά θεσμικά όργανα μπορούν να ασκήσουν επιρροή με την αναβολή λήψης αποφάσεων ή/και της εφαρμογής τους, προκειμένου να ελέγξουν την ταχύτητα του «εξευρωπαϊσμού». Κατά συνέπεια, το εθνικό κράτος μπορεί να εμποδίσει ή να διευκολύνει το ρόλο

της Ευρώπης ως εξωτερικής ώθησης στις διαπολιτισμικές πολιτικές διεργασίες.

Συνεπώς, τα δεδομένα δε συλλέχθηκαν μόνο στο υπερεθνικό επίπεδο της ΕΕ, αλλά και στο εθνικό επίπεδο του κυπριακού κράτους. Η συλλογή δεδομένων βασίστηκε στην ανασκόπηση ευρωπαϊκών και κυπριακών πολιτικών εγγράφων, αλλά και σε ημι-δομημένες συνεντεύξεις με Κύπριους ιθύνοντες. Μια ευρεία σειρά επίσημων εγγράφων από την ΕΕ και το Συμβούλιο της Ευρώπης (ΣτΕ) συνεξετάστηκαν με έγγραφα από το κυπριακό ΥΠΠ. Οι μετέχοντες στη συνέντευξη επιλέχθηκαν ανάλογα με το επίπεδο της συμμετοχής τους στην ανάπτυξη της κυπριακής διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Στην έρευνα συμμετείχαν οκτώ λειτουργοί του ΥΠΠ, οι οποίοι εργάζονται στο Γραφείο Δημοτικής Εκπαίδευσης και έχουν εμπειρία πέραν των 15 χρόνων. Οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν στο χώρο εργασίας των συμμετεχόντων και διήρκησαν περίπου 90 λεπτά. Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν εισήρθαν σε έναν αναλυτικό κύκλο που συνεπάγεται την εφαρμογή της «πολλαπλής ανάγνωσης» ως μεθόδου ανάλυσης δεδομένων. Η μέθοδος αυτή μας επέτρεψε να εντοπίσουμε το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο με βάση το οποίο παράχθηκαν τα έγγραφα αλλά και οι απαντήσεις των ερωτηθέντων, προκειμένου να εντοπίσουμε το ρόλο της Ευρώπης στην ανάπτυξη της κυπριακής διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

5. Εξετάζοντας το κοινωνικο-πολιτικό συγκείμενο της κυπριακής διαπολιτισμικής εκπαίδευσης: η ευρωπαϊκή ώθηση

Ο αυστηρά συγκεντρωτικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης της Κύπρου απαιτεί την εξέταση του εθνικού αναλυτικού προγράμματος (Α.Π.) για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Το Α.Π. αναπτύχθηκε υπό το πρίσμα της εκ νέου αξιολόγησης των κυπριακών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και των ιδεολογιών που δημιουργήθηκαν. Είναι αξιοσημείωτο ότι παρά τη διεκδίκηση για εκπαιδευτική καινοτομία με βάση τις διεθνείς εξελίξεις, είναι έκδηλη η αφοσίωση του ΥΠΠ στην κυπριακή παράδοση κατά τη διατύπωση των εθνικών εκπαιδευτικών στόχων. Αναμφισβήτητα, στους στόχους του ΥΠΠ προτεραιότητα έχει η πολιτική κυριαρχία της χώρας η οποία και νομιμοποιείται με τη χρήση εθνικιστικού λόγου (Ζήκας και Κουτσελίνη-Ιωαννίδου, 2002). Δεδομένου ότι η εκπαίδευση έχει συνδεθεί άρρηκτα με την ανάπτυξη της εθνικής ταυτότητας, το κυπριακό Α.Π. αντανακλά τον προσανατολισμό της «αφομοίωσης» της νέας γενιάς στα επιτεύγματα του παρελθόντος. Το Α.Π. λαμβάνει υπόψη τη νέα διαπολιτισμική «πραγματικότητα» και καταλήγει σε ένα διά-

λογο «προσαρμογής» στη διάρθρωση των γενικών εκπαιδευτικών του στόχων. Η διαπολιτισμική κατανόηση περιλαμβάνεται στους στόχους του Α.Π. με τη μορφή απλής παραπομπής στις σχέσεις μεταξύ Ελληνο-Κύπριων και Τουρκο-Κύπριων. Άλλα επίσημα έγγραφα επαναλαμβάνουν την παρουσία τέτοιων επιχειρημάτων στον κυπριακό εκπαιδευτικό χώρο. Το ακόλουθο απόσπασμα είναι ενδεικτικό της επιχειρηματολογίας του ΥΠΠ αναφορικά με την προσαρμογή των μεταναστών στην ελληνο-κυπριακή κουλτούρα:

Η διαπολιτισμική πολιτική περιλαμβάνει την ενίσχυση δραστηριοτήτων ... που προωθούν την πολιτισμική ταυτοποίησή τους (παιδιά μεταναστών) - με τον πολιτισμό της πλειονότητας του μαθητικού πληθυσμού. (ΥΠΠ, 2004, σελ. 288)

Το παραπάνω έγγραφο υπογραμμίζει την «αλλαγή» των μεταναστών μαθητών, ενώ υποστηρίζει ότι η κουλτούρα του σχολείου και της κοινωνίας πρέπει να παραμείνει αναλλοίωτη. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι ένας σημαντικός αριθμός επίσημων εγγράφων προτείνει ότι η ικανότητα των μεταναστών μαθητών να «εντρυφήσουν» και να «εμβαπτισθούν» στην ελληνο-κυπριακή κουλτούρα πρέπει να αποτελεί προϋπόθεση για την ένταξή τους στα σχολεία. Επομένως, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να εξετάσουμε πώς η ΕΕ «διαχειρίστηκε» το μονοπολιτισμικό προσανατολισμό της εκπαίδευσης της Κύπρου.

Επίσημα πολιτικά έγγραφα υπαινίσσονται την απόδοση νέων διαπολιτισμικών ρόλων στο κυπριακό κράτος υπό το φως της προσχώρησης της Κύπρου στην ΕΕ. Υποστηρίζουν ότι το ΥΠΠ έτυχε παρότρυνσης προς τη μεταρρύθμιση της αφομοιωτικής του πολιτικής:

Η μεταρρύθμιση των προγραμμάτων διαπολιτισμικής εκπαίδευσης καθίσταται αναγκαία υπό τη νέα πολιτική κατάσταση: την ένταξή μας στην ΕΕ. (ΥΠΠ, 2004, σελ. 1)

Σε πρώτο στάδιο, την ώθηση προς μια ευρωπαϊκά προσανατολισμένη πολιτική έδωσε η επικύρωση του Νόμου 28(III) από την κυπριακή Βουλή των Αντιπροσώπων, αναγνωρίζοντας τη Σύμβαση Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων (Συμβούλιο της Ευρώπης, 1995). Η Σύμβαση επικεντρώνεται στην προστασία των μειονοτήτων και προτείνει ότι:

Τα κράτη-μέλη πρέπει να απομακρύνονται από ... πολιτικές που αποσκοπούν στην αφομοίωση των ατόμων που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες. (ΣτΕ, 1995, Άρθρο 5)

Η Βουλή, με την επικύρωση των προτάσεων αυτών, προσέδωσε πολιτική υποστήριξη σε πολιτικά επιχειρήματα που απομακρύνονται από την ιδεολογία της «αφομοίωσης» προς την ιδεολογία της «συμπερίληψης». Το

ΥΠΠ επέδειξε ιδιαίτερη προσοχή στις διατάξεις της Βουλής αναφορικά με τη συμμόρφωση στις ευρωπαϊκές συμβάσεις:

Με βάση τις διεθνείς συμβάσεις τις οποίες έχει υπογράψει η χώρα μας και έχουν επικυρωθεί με νόμους της Βουλής των Αντιπροσώπων και την καθιερωμένη πρακτική στις χώρες της ΕΕ, δε μπορούμε να αρνηθούμε σε κανένα μαθητή την εκπαίδευση, ανεξάρτητα αν διαμένει παράνομα στο νησί μας. (ΥΠΠ, 1999, σελ. 1)

Κατά καιρούς, τα επίσημα έγγραφα του ΥΠΠ ισχυρίζονται ότι η κυπριακή διαπολιτισμική πολιτική ταυτίζεται με τη συνήθη πολιτική άλλων κρατών μελών της ΕΕ. Ωστόσο, λειτουργοί του ΥΠΠ (ΛΥ) - και συνεπώς οι ιθύνοντες για τη δημιουργία εκπαιδευτικής πολιτικής - σε προσωπικές συνεντεύξεις τους, τόνισαν την απουσία μηχανισμών «εξαναγκασμού» εκ μέρους της ΕΕ, πέραν των συμβάσεων που έχουν επικυρωθεί από το κυπριακό κράτος:

Αναπόφευκτα, η ΕΕ επηρεάζει όλους τους τομείς της κοινωνίας μας: εκπαιδευτικούς και οικονομικούς. Ωστόσο, δεν υπάρχει εκπαιδευτικό κεκτημένο που είμαστε αναγκασμένοι να εφαρμόσουμε. Η εκπαίδευση είναι ζήτημα του κράτους-μέλους, ενώ η ΕΕ έχει μόνο επικουρικό ρόλο. (ΛΥ1)

Πέραν της απουσίας μηχανισμών «εξαναγκασμού», οι λειτουργοί του ΥΠΠ αναφέρθηκαν στην παρουσία μηχανισμών «πλαισίωσης», όπως η διάχυση ιδεών μέσω της ανταλλαγής βέλτιστων πρακτικών αλλά και διαδικασιών επίβλεψης. Ανεξαιρέτως όλοι οι μετέχοντες στη συνέντευξη (ΛΥ) αναφέρθηκαν στα παρατηρητήρια, που λειτουργούν τόσο εντός της ΕΕ αλλά και του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΣΤΕ), επιβλέποντας τις διαπολιτισμικές διαδικασίες των κρατών-μελών, συμπεριλαμβανομένου και της Κύπρου:

Το ECRI και το EUMC ανακοινώνουν τις συστάσεις τους μέσα από τις ετήσιες εκθέσεις τους για την Κύπρο. (ΛΥ2)

Οι ιθύνοντες χάραξης εκπαιδευτικής πολιτικής υποστήριζαν ότι η εθνική διαδικασία λήψης αποφάσεων συνέβη, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) και το Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο κατά του Ρατσισμού και της Ξενοφοβίας (EUMC). Παρά ταύτα, υποστήριζαν ότι οι κατευθυντήριες γραμμές που δόθηκαν από τα παρατηρητήρια αυτά, αναφέρονται σε γενικούς εκπαιδευτικούς στόχους και όχι σε συγκεκριμένα μέτρα εκπαιδευτικής πολιτικής.

Αν και το ECRI είναι ένα θεσμικό όργανο του Συμβουλίου της Ευρώπης, συνεργάζεται στενά με το EUMC, το οποίο είναι προκάτοχος του

FRA (Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων). Με βάση επίσημα έγγραφα της Ευρώπης, επιθεωρητές του ECRI πραγματοποίησαν τρεις εκθέσεις στο πλαίσιο επισκέψεων τους στην Κύπρο (ECRI, 1999, 2001, 2006). Οι επιθεωρητές, επεσήμαναν την «αυξανόμενη τάση προς την αντίληψη των μεταναστών ως πιθανή απειλή για το επίπεδο της κυπριακής ζωής» (ECRI, 2001, σελ. 4). Οι προτάσεις τους επικεντρώθηκαν στα ακόλουθα ζητήματα:

- επιμόρφωση των εκπαιδευτικών με σκοπό να διδάξουν σε διαπολιτισμικά περιβάλλοντα, αλλά και για τη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας,
- διδασκαλία σε άλλες γλώσσες πλην της ελληνικής, αλλά παράλληλα με την ελληνική.

Η πρώτη έκθεση του ECRI για την Κύπρο τόνισε ότι το κυπριακό κράτος πρέπει να περιορίσει τις αναπαραστάσεις που υποδαυλίζουν τη μισαλλοδοξία και την προκατάληψη, κυρίως στον τομέα της εκπαίδευσης. Είναι αξιοσημείωτο ότι η παρουσία των πρώτων εκπαιδευτικών μέτρων αναφορικά με την παρουσία μεταναστών μαθητών χρονολογούνται το 1999, αμέσως μετά τη σύνταξη της πρώτης έκθεσης του ECRI. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, το ΥΠΠ κυκλοφόρησε το πρώτο του επίσημο έγγραφο όσον αφορά τη διαπολιτισμική πολιτική το 1999. Συνεπώς, συμπεραίνουμε ότι η πρώτη έκθεση του ECRI αποτέλεσε το έναυσμα για μια σταδιακή και συνεχή αναδιαμόρφωση της διαπολιτισμικής εκπαιδευτικής πολιτικής. Η έκθεση επέφερε σημαντική απόκλιση από το αρχικό αφομοιωτικό πλαίσιο στο οποίο κινήθηκε αρχικά η κυπριακή εκπαίδευση.

6. Η Κύπρος «εις απάντησιν» της Ευρώπης

Η υποβολή της πρώτης και της δεύτερης έκθεσης του ECRI (1999, 2001) συνέπεσε χρονικά με την τελευταία φάση των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Κύπρου με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η εκπαίδευση με σκοπό την ευαισθητοποίηση της κυπριακής κοινωνίας σε θέματα ένταξης είχε συμπεριληφθεί στο κοινοτικό κεκτημένο όσον αφορά την ένταξη της Κύπρου στην Ένωση. Αναμφισβήτητα, η περίοδος των διαπραγματεύσεων σηματοδότησε την απαρχή μιας πιο δεσμευτικής φάσης προς «Ευρω-κεντρικές» εκπαιδευτικές πολιτικές. Συνεπώς, το ECRI αποτέλεσε το μέσο με το οποίο οι Κύπριοι φορείς χάραξης πολιτικής είχαν τη δυνατότητα να αποδείξουν την «αφοσίωσή» τους στην Ευρώπη και, κατ' επέκταση στην ΕΕ, διαχέοντας στην εθνική εκπαίδευση τις προτεινόμενες πρακτικές του ECRI σχετικά με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση. Οι λειτουργοί του ΥΠΠ εισηγήθηκαν στις συνεντεύξεις τους ότι ο αρχικός αυτός «εξευρωπαϊσμός» του κυπριακού δια-

πολιτισμικού διαλόγου μπορεί να αποδοθεί εν μέρει στη χρονική παρουσίαση των ευρωπαϊκών προτάσεων:

Αντιμετωπίσαμε το ζήτημα της μετανάστευσης μετά τη μαζική μετανάστευση εργατών από την πρώην Σοβιετική Ένωση στα τέλη της δεκαετίας του 1990. Δημιουργήσαμε τις πρώτες εκπαιδευτικές πολιτικές κατά την περίοδο 2000-2001. Η ένταξή μας στην ΕΕ ενίσχυσε την προώθηση συμπεριληπτικών στόχων. Ωστόσο, το εκπαιδευτικό μας σύστημα είχε ήδη υιοθετήσει τέτοιους στόχους. (ΛΥ1)

Στις συνεντεύξεις τους, οι υπεύθυνοι λειτουργοί του ΥΠΠ καταθέτουν ότι είχαν ήδη ξεκινήσει τη μεταρρύθμιση της κυπριακής διαπολιτισμικής πολιτικής αφού σταδιακά «έλαβαν γνώση της νέας διαπολιτισμικής κατάστασης» (π.χ. ΛΥ3). Ως εκ τούτου, ισχυρίστηκαν ότι η αυξημένη ευαισθητοποίηση τους αναφορικά στις αλλαγές στη σύνθεση του μαθητικού πληθυσμού λειτούργησε ως εσωτερικό κίνητρο για την αλλαγή πολιτικής. Αυτή η δυναμική ενισχύθηκε από εξωτερικά κίνητρα προερχόμενα από το ευρωπαϊκό επίπεδο.

Σε μια περαιτέρω ανάλυση των επισήμων εγγράφων πολιτικής του ΥΠΠ, συμπεραίνουμε ότι η σύγκλιση του πολιτικού λόγου σε θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μεταξύ της Κύπρου και άλλων κρατών μελών της ΕΕ δύναται να αποδοθεί στο «μιμητισμό». Είναι αξιοσημείωτο ότι η Κύπρος συχνά αναπαράγει ως πρόπλασμα την εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας, βάσει της στενής συνεργασίας των δύο χωρών στον τομέα της εκπαίδευσης. Υποστηρίζουμε ότι τα δύο κράτη δε συμμετέχουν σε αυτή τη σχέση συνεργασίας επί «ίσοις όροις», αλλά διαφέρουν ως προς τα επίπεδα εξουσίας με τα οποία είναι διαπιστευμένα. Εξετάζοντας το ιστορικό της εκπαιδευτικής πολιτικής κατά την περίοδο μετά την κυπριακή ανεξαρτησία, η κυπριακή εκπαίδευση έχει επικαλεσθεί σχολικά εγχειρίδια, προγράμματα σπουδών και οδηγούς εκπαίδευσης τα οποία παρέχονται δωρεάν από το ελληνικό κράτος (Trimikliniotis, 2001). Η εναπόθεση αυτή επιβεβαιώνει ότι η μακρόχρονη συνεργασία Ελλάδας-Κύπρου ενίσχυσε την εξάρτηση του ΥΠΠ από το ελληνικό Υπουργείο Παιδείας. Η αλληλεπίδραση των λειτουργών του ΥΠΠ με διάφορα ελληνικά ιδρύματα ενίσχυσε περαιτέρω το «μιμητισμό» των ελληνικών μοντέλων διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Στο πρόσφατο παρελθόν, λειτουργοί του Γραφείου Δημοτικής Εκπαίδευσης και του Γραφείου για την Ανάπτυξη Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων για τη Δημοτική Εκπαίδευση πραγματοποίησαν «ενημερωτικές» επισκέψεις στο ελληνικό Υπουργείο Παιδείας, στο Κέντρο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αθηνών, στο ελληνικό Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και σε ελληνικά Διαπολιτισμικά Σχολεία. Οι στόχοι των επισκέψεων αυτών συνοψίζονται παρακάτω:

- Ενημέρωση σχετικά με τη φιλοσοφία και την πολιτική που εφαρμόζεται από το ελληνικό Γραφείο Δημοτικής Εκπαίδευσης για την εκπαίδευση των αλλόγλωσσων μαθητών.
- Επισκέψεις σε σχολεία για παρατήρηση της εφαρμογής της ενισχυτικής διδασκαλίας στους αλλόγλωσσους μαθητές. (ΥΠΠ, 2002, σελ. 1)

Τα ελληνικά ιδρύματα, αποτέλεσαν εν δυνάμει την οδό μέσω της οποίας οι λειτουργοί του κυπριακού ΥΠΠ ενημερώθηκαν για τις ελληνικές διαπολιτισμικές πολιτικές εξελίξεις και πρακτικές. Η συνεργασία Κύπρου-Ελλάδας συνεπάγεται την υιοθέτηση και κατανόηση των βέλτιστων ελληνικών πρακτικών από το κυπριακό κράτος. Το κυπριακό κράτος κατέφυγε σε μια πολιτική «δανεισμού» λόγω της απουσίας εμπειρικών μελετών που θα μπορούσαν να ενημερώσουν τη χάραξη κυπριακής διαπολιτισμικής πολιτικής.

Η Ελλάδα ως χώρα της «Νότιας Ευρώπης», όπως και η Κύπρος, εξελίχθηκε από χώρα προέλευσης σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Ο Δαμανάκης (2005) επεξηγεί ότι στα τέλη της δεκαετίας του 1970, κύριο χαρακτηριστικό της ελληνικής διαπολιτισμικής πολιτικής ήταν η παντελής έλλειψη προσδοκιών για τη σχολική επιτυχία των μεταναστών μαθητών. Στις αρχές της δεκαετίας του 1980, το ελληνικό κράτος προβαίνει στην παροχή αντισταθμιστικών μέτρων σχετικών με την παρουσία μεταναστών μαθητών, όπως η δημιουργία τάξεων υποδοχής και ενίσχυσης. Οι τάξεις αυτές αποβλέπουν στην αντιστάθμιση του «ελλείμματος» των μεταναστών, συμπεριλαμβανομένου του «ελλείμματος» τους στην ελληνική γλώσσα. Η προαναφερόμενη πολιτική αποσκοπεί, εμμέσως πλην σαφώς, στην προσαρμογή των μεταναστών στα κυρίαρχα γλωσσικά και πολιτισμικά πρότυπα. Συνεπώς, η ελληνική πολιτική έρχεται σε αντίθεση με τις κατευθυντήριες γραμμές της ΕΕ που εισηγούνται τη «διδασκαλία της μητρικής γλώσσας» (αυτόθι, σελ. 156). Η ελληνική διαπολιτισμική πολιτική δέχθηκε έντονη κριτική με βάση τις συστάσεις της ΕΕ στις αρχές της δεκαετίας του 1990 (Δαμανάκης, 2005). Εις απάντησιν, το ελληνικό Υπουργείο Παιδείας θέτει τις βάσεις για μια επερχόμενη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση με σκοπό να εισάγει «συμπεριληπτικές» μορφές εκπαίδευσης. Ωστόσο, διάφοροι ερευνητές εξακολουθούν να καταδικάζουν τον εθνοκεντρισμό της ελληνικής παιδείας (Νικολάου, 2000). Κατά συνέπειαν, ενώ η ελληνική πολιτική προασπίζει τον πολιτισμικό πλουραλισμό, ταυτοχρόνως νομιμοποιεί τη δημιουργία «ειδικών» σχολικών μονάδων διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, τα ούτως καλούμενα «διαπολιτισμικά σχολεία» οι οποίες λειτουργούν με ρυθμίσεις φυσικού διαχωρισμού (Δαμανάκης, 2005). Επομένως, είναι εύλογος ο ισχυρισμός ότι ο μετασχηματισμός της ελληνικής διαπολιτισμικής πολιτικής ήταν αμιγώς το αποτέλεσμα της πίεσης

της ΕΕ. Κατά παρέκκλιση, η εφαρμογή της διαδικασίας αυτής δεν ήταν αποτελεσματική. Εντεύθεν, προκαλεί ανησυχίες η απόφαση του κυπριακού ΥΠΠ να «διαβουλευέται» και να συμβουλευέται το ελληνικό Υπουργείο, και όχι άλλα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, σχετικά με ζητήματα που έπεται τη διαπολιτισμική εκπαίδευση.

Προκαλεί ενδιαφέρον το γεγονός ότι σε κανένα σημείο της ανάλυσης των δεδομένων της έρευνας μας δεν υπήρξε ένδειξη αλληλεπίδρασης μεταξύ Κυπρίων λειτουργών του ΥΠΠ και οργάνων της ΕΕ που ασχολούνται με διαπολιτισμικά ζητήματα. Η σύγχρονη βιβλιογραφία προτείνει ότι η συμμετοχή και επαφή με τα σχετικά ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα δύναται να διευκολύνει τις διαδικασίες «εξευρωπαϊσμού» (Radaelli, 2003). Αντ' αυτού, οι λειτουργοί του ΥΠΠ ερμηνεύουν την αλληλεπίδρασή τους με τα αντίστοιχα ελληνικά όργανα, ως τον διευκολυντή της «μόρφωσης» τους στις καίριες εξελίξεις της εξωτερικής πολιτικής. Μοντελοποιώντας την ελληνική πολιτική, το ΥΠΠ φαίνεται να ενσωματώνει σταδιακά τον περιορισμό των στόχων «αφομοίωσης» στο πλαίσιο της κυπριακής εκπαίδευσης. Ωστόσο, η σφαιρική γνώση και επίγνωση των ελληνικών πολιτικών δεν είχε, κατ' ανάγκην, θετική επίδραση στην κυπριακή διαπολιτισμική πολιτική. Η απουσία αλληλεπίδρασης του ΥΠΠ με τα σχετικά ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα φαίνεται να ανακόπτει, σε κάποιο βαθμό, τον «εξευρωπαϊσμό» της κυπριακής διαπολιτισμικής ατζέντας.

7. Μοντελοποίηση της ελληνικής διαπολιτισμικής πολιτικής: δημιουργία της Ζώνης Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (ΖΕΠ)

Η μοντελοποίηση της ελληνικής διαπολιτισμικής πολιτικής από το κυπριακό κράτος συνεπάγεται και την υιοθέτηση του θεσμού των Διαπολιτισμικών Σχολείων που αναπτύχθηκε από το ελληνικό Υπουργείο Παιδείας. Τα ούτως καλούμενα «Διαπολιτισμικά Σχολεία» στην Κύπρο εντάσσονται στο πρόγραμμα της «Ζώνης Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας» σύμφωνα με τα ακόλουθα κριτήρια: γεωγραφική θέση, κοινωνικο-οικονομική κατάσταση των οικογενειών, παρουσία μεταναστών μαθητών, ποσοστά μαθητών που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο και ποσοστά μαθητών με ειδικές ανάγκες. Συγκεκριμένα, το ποσοστό των Ελληνο-Κύπριων μαθητών σε όλα τα ΖΕΠ σχολεία δεν υπερβαίνει το 10 τοις εκατό του μαθητικού πληθυσμού. Αναφερόμενοι στις δημογραφικές διαφορές που ενυπάρχουν μεταξύ των ΖΕΠ και των μη-ΖΕΠ σχολείων, συμπεραίνουμε ότι τα σχολεία ΖΕΠ ακο-

λουθούν ρυθμίσεις φυσικού διαχωρισμού εντός του γενικού εκπαιδευτικού συστήματος.

Η ΖΕΠ αντικατοπτρίζει τον ορισμό που αποδίδει το ΥΠΠ στην έννοια της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης ως διαδικασίας που αφορά αποκλειστικά τους μετανάστες μαθητές:

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση είναι μια ειδική εκπαιδευτική διαδικασία που ουσιαστικά ωφελεί τα παιδιά που ανήκουν σε πολιτισμικές μειονότητες, ενώ είναι οριακά συμφέρουσα για την πλειοψηφία. (ΥΠΠ, 2004, σελ. 1-2)

Ο ισχυρισμός του ΥΠΠ ότι οι πρωτοβουλίες διαπολιτισμικής πολιτικής πρέπει να κατευθύνονται στρατηγικά προς τους μετανάστες μαθητές περιορίζει την αναγκαιότητα για ολική μεταρρύθμιση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Συνεπώς, το ΥΠΠ αφήνει τη γενική εκπαίδευση άθικτη και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση κατά τη βούληση των εκπαιδευτικών. Το μονοπολιτισμικό Αναλυτικό Πρόγραμμα (Α.Π.) δύναται να τροποποιηθεί από τα σχολεία με υψηλά ποσοστά μεταναστών μαθητών, όμως παραμένει εν δυνάμει ισχύς για τα «ομοιογενή» σχολεία με χαμηλό αριθμό μεταναστών μαθητών, τα οποία και το υλοποιούν στην εκπαιδευτική πράξη. Ευλόγως, το ΥΠΠ αποσιωπά τη διατήρηση της μονοπολιτισμικής κατεύθυνσης της κυπριακής εκπαιδευτικής πολιτικής μέσω της δημιουργίας των ΖΕΠ.

Το ΥΠΠ επέδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην ικανοποίηση των μεταναστών γονέων όσον αφορά την εκπαίδευση των παιδιών τους μέσα στα σχολεία ΖΕΠ. Συνεπώς, οι μετανάστες δεν επρόκειτο να ζητήσουν τη μετεγγραφή των παιδιών τους σε άλλα σχολεία, ενώ οι νεοαφιχθέντες μετανάστες θα ζητούσαν πιθανώς την εγγραφή των παιδιών τους στα σχολεία ΖΕΠ. Ως εκ τούτου, τα μη-ΖΕΠ σχολεία απέκτησαν τη δυνατότητα να είναι σχετικά ομοιογενή, ικανοποιώντας τις απαιτήσεις των Ελληνο-Κύπριων γονέων. Επιπλέον, ως σχετικά «ομοιογενή» σχολεία μπορούσαν να συνεχίσουν ανενόχλητα την εφαρμογή των εθνικιστικών στόχων. Ακολουθώντας την προαναφερόμενη πολιτική, η κυπριακή εκπαίδευση μπορεί να ολοκληρώσει τους μετά του 1974 (μετά την τουρκική εισβολή) στόχους της, οι οποίοι θέτουν ως προτεραιότητα την αναγνώριση της πολιτικής κυριαρχίας του κράτους μέσω του πολιτισμικού εθνικισμού. Συγχρόνως, η πολιτική αυτή επιτρέπει στο ΥΠΠ να ικανοποιεί τις οδηγίες της ΕΕ για ίση παροχή εκπαιδευτικών ευκαιριών στους μετανάστες μαθητές, αφού η εγγραφή τους στα σχολεία ΖΕΠ υπόκειται στην «επιλογή» των ιδίων.

8. Συζήτηση

Ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, συμπεριλαμβανομένου και του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου Ρατσισμού και Ξενοφοβίας και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας, έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στις κυπριακές διαπολιτισμικές πολιτικές διεργασίες αναπτύσσοντας διάφορους μηχανισμούς επιρροής. Οι μηχανισμοί αυτοί συμπεριλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την επίδραση νομικών και οικονομικών κινήτρων, του μιμητισμού, τη διάδοση ιδεών και τη μόρφωση της ελίτ. Τα προαναφερόμενα ευρωπαϊκά όργανα επικαλέσθηκαν την ανάπτυξη διαπολιτισμικής πολιτικής διαχέοντας στο κυπριακό κοινωνικο-πολιτικό συγκείμενο την επιχειρηματολογία της «συμπερίληψης». Εν τούτοις, η επιχειρηματολογία της «συμπερίληψης» έρχεται συχνά σε ρήξη με την εθνικιστική έννοια που αποδίδεται στην ταυτότητα. Η κυπριακή εκπαίδευση έχει συνδεθεί άρρηκτα με το έργο της οικοδόμησης του έθνους-κράτους, κυρίως λόγω του άλυτου πολιτικού ζητήματος. Ως εκ τούτου, η επιχειρηματολογία για την αφομοίωση των μαθητών στην εθνική ταυτότητα εξακολουθεί να εμποτίζει την κυπριακή εκπαίδευση. Ωστόσο, η Κύπρος όφειλε να ανταποκριθεί στις εκκλήσεις για τον «εξευρωπαϊσμό» της διαπολιτισμικής εκπαιδευτικής της ατζέντας. Εις απάντηση, το ΥΠΠ παρείχε υποστήριξη στην επιχειρηματολογία της «ένταξης» (αντί της «συμπερίληψης») εμμένοντας στη συνύπαρξη (αντί στην αλληλεπίδραση) εθνικών και γεωγραφικά αποδιδόμενων κουλτούρων. Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, το ΥΠΠ προσδίδει εορταστικό χαρακτήρα στην αναγνώριση του δικαιώματος των μεταναστών να διατηρήσουν την ταυτότητά τους. Εν τούτοις, το ΥΠΠ διατηρεί άσβεστο τον εθνικιστικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης παρέχοντας υποστήριξη στο αναλλοίωτο της ελληνοκυπριακής κουλτούρας.

Συμπερασματικά, η διαπολιτισμική πολιτική επιχειρηματολογία που διαφαίνεται στο κυπριακό κοινωνικο-πολιτικό συγκείμενο δεν υπήρξε στατική ή κατ' ανάγκη συνεκτική. Αντιθέτως, αντικατοπτρίζει τις σύγχρονες κοινωνικο-πολιτικές εξελίξεις, όπως την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ. Επηρεαζόμενη από τις εν τη γενέσει τους ευρωπαϊκές εξελίξεις, η διαπολιτισμική εκπαίδευση αποτέλεσε ένα σημαντικό μέρος της ρητορικής του κυπριακού κράτους. Η δράση αυτή ήρθε να θεωρηθεί ως η απόδειξη της τήρησης, εκ μέρους της Κύπρου, των εκπαιδευτικών στόχων της ΕΕ, η οποία, με τη σειρά της, εναποτέλεσε έκφραση της πολιτικής κυριαρχίας της Κύπρου. Η ορολογία που έχει υιοθετηθεί από την κυπριακή πολιτική, έχει ερμηνευθεί ως μια προσπάθεια παροχής ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών στα παιδιά των μεταναστών. Συνεπώς, η διαπολιτισμική εκπαιδευτική πολιτική προέκυψε

κυρίως από τις προσπάθειες εξασφάλισης ισότητας πόρων και πρόσβασης, ενώ παραβλέπει την ανάγκη για μεταρρύθμιση των συστημικών και σχολικών δομών, οι οποίες επιτρέπουν έως σήμερα τον αποκλεισμό των μεταναστών μαθητών εντός φυσικά (ή σωματικά) συμπεριληπτικών περιβαλλόντων. Ως εκ τούτου, υπήρξε έλλειψη συστηματικής διανόησης στην ανάπτυξη και εφαρμογή συνεκτικής και συνεπούς διαπολιτισμικής πολιτικής.

Ως αποτέλεσμα, το ΥΠΠ ενίσχυσε την ανάπτυξη και την εφαρμογή συμβολικών διαπολιτισμικών πολιτικών αναζητώντας την «ανοχή» της πολιτισμικής ετερότητας. Ευλόγως, υποστηρίζουμε ότι το ελληνικό Υπουργείο Παιδείας και η πολιτική προσομοίωσης της διαπολιτισμικότητας λειτούργησε ως πρότυπο για τις κυπριακές διαπολιτισμικές πολιτικές διαδικασίες. Το ΥΠΠ επεδίωξε τη συνεργασία με τα ελληνικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, ενώ διетήρησε ελάχιστη, εάν όχι ανύπαρκτη, την αλληλεπίδραση με οργανισμούς της ΕΕ και του Συμβουλίου της Ευρώπης. Εν τούτοις, οι ελληνικές διαπολιτισμικές πολιτικές αποτελούν συχνά αντικείμενο κριτικής για τον έμμεσο μονοπολιτισμικό και μονογλωσσικό προσανατολισμό τους (Νικολάου, 2000). Συγκεκριμένα, τόσο η Ελλάδα όσο και η Κύπρος ανήκουν στον άξονα των χωρών της Νότιας Μεσογείου. Οι Νότιες Ευρωπαϊκές χώρες μοιράζονται ένα περιφερειακό/ημι-περιφερειακό στάτους εντός της ΕΕ, οι κρατικοί μηχανισμοί τους θεωρούνται ασθενείς, ενώ το ιστορικό μοτίβο της «αποδημικής μετανάστευσης» έχει αντικατασταθεί από το μοντέλο της «ενδημικής μετανάστευσης». Η συνεργασία της Κύπρου με ένα κράτος όπως η Ελλάδα, το οποίο παρουσιάζει σύντομη εμπειρία στα ζητήματα μετανάστευσης, δύναται να παρεμποδίσει τον «εξευρωπαϊσμό» της διαπολιτισμικής της πολιτικής. Αντιθέτως, η συνεργασία με ευρωπαϊκά κράτη με μεγαλύτερη εμπειρία μετανάστευσης μπορεί δυνητικά να αποτελέσει την ώθηση για χάραξη και εφαρμογή επιτυχημένων διαπολιτισμικών πολιτικών.

Βιβλιογραφία

- Δαμανάκης, Μ. (2002) 'Όρια και Αντοχές της Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής Προσέγγισης σε Συγκρουσιακές Καταστάσεις. Η Περίπτωση της Κύπρου', *Επιστήμες Αγωγής*, 73-85.
- Δαμανάκης, Μ. (2005) 'Ευρωπαϊκή και Διαπολιτισμική Διάσταση στην Ελληνική Εκπαίδευση', *Επιστήμες Αγωγής*, 1/2005, 153-170.
- Νικολάου, Γ. (2000) *Ενταξη και Εκπαίδευση των Αλλοδαπών Μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο. Από την «Ομοιογένεια» στην Πολυπολιτισμικότητα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ΥΠΠ (1999) *Κριτήρια για την Παροχή Χρόνου Ενισχυτικής Διδασκαλίας*, Λευκωσία: ΥΠΠ.

- ΥΠΠ (2004) *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση στα Κυπριακά Σχολεία*, Λευκωσία: ΥΠΠ.
- ΥΠΠ (2002) 14 Μαρτίου 2002. Έκθεση για την Επίσκεψη Λειτουργών του Γραφείου Δημοτικής Εκπαίδευσης στην Αθήνα για Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, Λευκωσία: ΥΠΠ.
- Ζήκας, Γ. Και Κουτσελίνη-Ιωαννίδου, Μ. (2002) 'Ο Εθνικός και Διαπολιτισμικός Λόγος στα Αναλυτικά Προγράμματα Ιστορίας και Γεωγραφίας του Δημοτικού Σχολείου στην Κύπρο και στην Ελλάδα', *Επιστήμες Αγωγής. Θεματικό Τεύχος 2002*, 155-169.
- Bell, L. & Stevenson, H. (2006) *Education Policy. Process, Themes and Impact*, Oxon: Routledge.
- CoE (1995) *Framework Convention for the Protection of National Minorities*.
- ECRI (1998, 2001, 2006) *Report on Cyprus*.
- Philippou, S. & Varnava, A. (2009) 'Constructions of Solution(s) to the Cyprus Problem: Exploring Formal Curricula in Greek-Cypriot State Schools', in: Varnava, A. & Faustmann, H. (eds.), *Reunifying Cyprus: The Annan Plan and Beyond*, London: I.B. Tauris, 194-212.
- Kizilyürek, N. (2002) 'Cyprus and the EU', *Cyprus Journal of European Studies*, 1(2), 31-48.
- Radaelli, C. M. (2003) 'The Europeanization of Public Policy', in: K. Featherstone & C. M. Radaelli (Eds) *The Politics of Europeanisation*, Oxford: Oxford University Press.
- Trimikliniotis, N. (1999) 'Racism and New Migration to Cyprus: The Racialisation of Migrant Workers', in: F. Anthias & G. Lazaridis (Eds) *Into the Margins: Migration and Exclusion in Southern Europe*, Hants: Ashgate Publishing Ltd.
- Trimikliniotis, N. (2001) 'The Location of Cyprus in the Southern European Context: Europeanisation or Modernisation', *Cyprus Review*, 13(2), 47-73.
- Trimikliniotis, N. (2004) 'Mapping Discriminatory Landscapes in Cyprus: Ethnic Discrimination in a Divided Education System', *Cyprus Review*, 16(1), 85-107.
- UNDP (1961) *Cyprus – Suggestions for a Development Programme of Technical Assistance*, Geneva: United Nations Development Programme.

Abstract

Europeanisation has played an important role in the transformation of Cypriot intercultural education. This paper reports on a review of policy-related documents and semi-structured interviews carried out with Cypriot policy-makers. Influenced by European developments intercultural education became an important part of the Cypriot state's rhetoric. The concept came to be seen as evidence of Cyprus's adherence to the educational goals of the EU, which provided a concrete expression of Cyprus's sovereignty.

However, there was an absence of systematically thought out initiatives to develop a coherent state-derived intercultural policy.

Χριστίνα Χατζησωτηρίου

• Λέκτορας Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Β. ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ

Σχολή Επιστημών Αγωγής
Λεωφόρος Μακεδονίτισσας 46
1700 Λευκωσία, Κύπρος
Τηλ: 00357 – 22461566

e-mail: hadjisoteriou.c@unic.ac.cy
hajisoteriou@gmail.com